

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на **Стефан Красимиров Григоров**

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по 3.3.
Политически науки (Международни отношения)

на тема: **Интердисциплинарно сравнително изследване на социално иновативни подходи за превенция на конфликти в местни общности. (Казусът на Мрежа Хлебни Къщи)**

с научен ръководител проф. д-р Татяна Дронзина

Рецензент: доц. д-р Теодора Иванова Калейнска,

Великотърновски университет „Св.Св.Кирил и Методий“, Философски факултет, катедра „Политология, социология и културология“

Основание: Заповед на Ректора на СУ РД 38-100/17.02.2021

1. Общи данни за докторанта

Стефан Красимиров Григоров е зачислен като редовен докторант в катедра „Политология“, Философски факултет на СУ „Св.Климент Охридски“, в професионално направление 3.3. Политически науки, със заповед на Ректора на СУ – РД 20-218/30.01.2018 и съответно отчислен със заповед РД 20-488/16.02.2021. Докторантът е провел пълен редовен курс на обучение в катедра „Политология“.

Стефан Григоров е възпитаник на катедра „Политология“ на СУ „Св.Климент Охридски“, където завършва своята бакалавърска подготовка през 2009. След завършването ѝ, Григоров завършва магистърска програма в Университета в Тренто, Италия, направление „Социология и социални изследвания“, програма по: „Работа, организация и информационни системи“. Притежава допълнителни специализации, като през 2013 завършва със сертификат курс за треньори на треньори по зелени политики за растеж, на United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (UNESCAP) and Asian Institute of Technology. Ползва свободно английски, португалски и италиански езици. След завръщането си в България работи активно в неправителствения сектор като развива проекти и дейности в областта на социалното предприемачество, процеси на общностно развитие и устойчиво местно развитие;

образованието за устойчиво развитие и екопедагогика; проекти, подкрепящи намаляване на социалните неравенства и политики, свързани със зелена икономика, зелени работни места и зелен растеж. От 2014г. е съосновател и съ-собственик на социално предприятие НадЕжко Интернешънъл ООД, част от Мрежата Хлебни Къщи.

Научното жури е редовно избрано и утвърдено със Заповед № РД 38- 100/12.02.2021 г. на Ректора на СУ и на основание чл.4 от Закона за развитието на академичния състав на Република България. За подготовка на настоящата рецензия са представени за защита дисертационен труд, автореферат, публикации и документи на докторанта, които отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение в СУ и университетските академични стандарти и изисквания.

2. Актуалност на темата и обща характеристика на дисертацията

Стефан Григоров представя дисертационно изследване на тема „Интердисциплинарно сравнително изследване на социално иновативни подходи за превенция на конфликти в местни общности. (Казусът на Мрежа Хлебни Къщи)». Конфликтът, като сложен и многопластов социален феномен и сблъсък на различни тенденции в поведението на лица, групи и институции, е следствие от възникването на противопоставяне между социални противоположности. В съвременните местни общности преодоляването, управлението и контролирането на потенциални конфликти е от особена важност, определя степента на общностна зрялост и бележи цялостния общностен напредък и развитие. Настоящото изследване развива темата за социално иновативните подходи за превенция на конфликти в местни общности като предлага работещи, атрактивни и лесно приложими, нискоенергоемки и ресурсоемки методи, анализирайки модела на Хлебни къщи. Съвременните местни общности са разкъсвани от значителен набор от проблеми, като липса на умения за мирно решаване на възникващи спорове, липса на разбиране и приемане на различието и на носителите му, липса на общностни инструменти за туширане и балансиране на различието и социалното неравенство, липсата на солидарност вътре и между отделните местни общности, вътрешни механизми за противодействие на насилието. Все повече развитите общества демонстрират нужда от влагане на различни социално иновативни методи за превенция на конфликти. Редица са примерите преди и по време на пандемията от КОВИД-19, довели до цели социални движения в съвременния свят – „Животът на черните има значение“, България не остава изолирана в това отношение.

Представената дисертация е в общ обем от 230 стандартни страници, 182 стр. основен текст, структурирана е във въведение, три глави, заключение и се основа на над 170 заглавия на използвана литература на английски език. Предложеният текст и изключително богатата библиография свидетелстват за широка професионална ерудиция, умение за анализиране и аргументиране. Базисното политологично образование, доразвито със социологическата програма в Италия, активисткият тип обществено присъствие и работа по социални проекти, позволяват на автора Стефан Григоров да предложи интердисциплинарен подход към проблематиката на конфликта и социалните иновации за преодоляването му в местни общности.

Дисертационно изследване на Стефан Григоров се основава на няколко основни теоретични елемента. От една страна, Григоров прави изследване на предотвратяването на конфликти в исторически план, стъпвайки на широк преглед на налични теории на изтъкнати политически теоретици и философи, търсили дълбоките и систематични причини за конфликт и мир /Русо, Кант, Маркс, Маркузе, Галтунг, Макуин/. Изброени и анализирани са впечатляващо богата палитра от виждания, идеи, подходи, което Григоров е направил с впечатляваща лекота, демонстрирайки отлично познаване на проблематика на изследването. Паралелно с историческия контекст и различните теоретични рамки за предотвратяване на конфликти, Григоров представя и философията на социалните иновации за предотвратяване на конфликти и изграждане на мира, като изследва и разгръща дефиниция на социални иновационни подходи за предотвратяване на конфликти като ги разглежда като участия, трансформация и овластяване на местните общности, анализирайки тяхната специфика на местно ниво чрез проследяване на динамиката на категорията „социален капитал“ във възникване и развитие, основавайки се на теориите на Пътнам, Фукуяма и Пиер Бурдийо. Григоров представя категоричния апарат, с който ще работи в изследването си и дефинира подходите за социални иновации по следния начин - *„Подходите за социални иновации за предотвратяване на конфликти са местни общности, които трансформират и дават правомощия. Те са отворени и мултидисциплинарни, а не затворени, когато става въпрос за споделяне на знания и притежание на знания. Те се ръководят от търсенето и се адаптират към местните нужди и обстоятелства. Те се провеждат преди словесен или физически изблик на конфликт и са непрекъснат процес с дългосрочни последици. Тяхната цел е да се справят с основните причини за конфликти като несправедливи социални условия, често причинени от неравномерно разпределение на ресурсите и по този начин да променят ежедневно*

отношение на хората към постоянна култура на мир.“ /стр.35/. На обстоен преглед е подложена идеята за легитимното насилие, според автора „културното насилие“, което легитимира структурното и прякото насилие, е проправило пътя на глобализацията. В съдържателно отношение изследването на Стефан Григоров се характеризира с прецизност на анализа, логично изложение, свободна интерпретация на тези и авторски мнения, коректност при позовавания и цитирания. Едно от основните достойнства на труда е умелото съчетаване на теоретични постулати и анализи с масив от емпиричен материал, синтезиран и подчинен на общата логика на изследването. Езикът е професионален, прецизен и разкрива отлично познаване на категориалния апарат в изследваната област като на места, текстът изобилства с пространни цитати и отнасяния /особено в първа глава/, които могат да бъдат прецизирани /стр. 28, 31, 45, 53, др/.

3. Структура и съдържание на дисертацията, автореферат, публикации

В структурно съдържание, дисертацията се състои от въведение, три глави и вътрешни подглави и заключение, които както авторът сам определя са „теоретична, аналитична и емпирична“.

В Увода на дисертацията, Григоров аргументира своя изследователски интерес, представя своята основна цел, хипотеза и помощни хипотези, определя обекта на своето изследване /“подходите за превенция на конфликти”/ и предметът на изследването /»социално иновативни подходи за превенция на конфликти в местни общности“/, поставя основните въпроси, на които ще търси отговор в цялостното изследване, а именно „Как социално иновативните подходи могат да допринесат за процесите на предотвратяване на конфликти». Основната изследователска цел на дипломанта минава през доказването на четири помощни и взаимосвързани хипотези, добре формулирани и в тясна вътрешна връзка.

Първа глава прави исторически преглед на различните теоретични рамки за предотвратяване на конфликти от една страна, и на социалните иновационни подходи към предотвратяването на конфликти от друга. Представени са богата плеяда от политически философи. Авторът демонстрира широка ерудиция и богата култура. Политическите подходи са интерпретирани и чрез реалната политика на ООН и подходите за превенция на конфликти, разгледана е „превантивната дипломация“. В първа глава авторът разработва концептуалната рамка на изследването си, като дефинира категориите, с които ще работи – конфликт, социален конфликт, социална иновация,

местна общност и др. Във Втора глава са представени подходи от различни форми на изкуството и творчески техники, основани на социални иновации, разглеждани като инструменти за социална промяна в рамките на съвременните местни общности. Включените инструменти за социална промяна са „Педагогика на потиснатите“ или *Критическа педагогика* /Пауло Фрейър/, която дава възможност да се улесни социалната промяна към по-егалитарно общество, популярна и с названието „Педагогика на освобождението“; *Екопедагогика*, която се определя като проект и модел за нова устойчива цивилизация от екологична гледна точка; *Театър на потиснатите* /Аугусто Боал/ - театрални форми, разработени през 70-те години на XX век, като чрез театъра като средство се насърчава социална и политическа промяна; *Психодрама* /Джейкъб Морено/ и *Театър на трохите* /Григорова/ - международно разпространеният метод на Хлебните къщи, който смесва театър и музика с хлебопроизводство. Трета глава е емпиричната. Моделът на Хлебните къщи, представен като изследване на случай, е анализиран подход за социални иновации за предотвратяване на конфликти и изграждане на мир, основан на дълбоките психологически и емоционални ефекти и въздействието на хлебопроизводството върху индивиди, групи и общности, използван в над 20 държави. Анализите и заключенията се основават на богат емпиричен материал, основан на методите на систематично директно наблюдение, изследване на участието, интервюта с основателката на метода, анализирани на повече от десет осъществени проекта в различни социални общности и с различни целеви групи в неравностойно положение и в риск или в положение на социално и общностно неравенство, жертви на насилие или трафик. Изследването на различен тип общностни териториални модели, в различни социални условия и обстоятелства, позволява да се търси универсалност в предложения социален иновативен метод. Моделът на Хлебна къща е не просто описан по принцип, а е обоснован в рамките на политологичния подход и защитен като метод и социална иновация за преодоляване на конфликти в съвременни местни общности.

В работата е използван богат набор от многообразни интердисциплинарни изследователски методи като проучване на казуси, събиране и анализ на данни, преки и непреки наблюдения, дълбочинни интервюта, етнографски методи, наблюдение, метод на сравнението, исторически и логически подход, литературен обзор и др.

Авторефератът представя основното съдържание на дисертационния труд и е съставен според изискванията, като включва всички необходими елементи и информация, които адекватно отразяват съдържанието на дисертационния труд.

Дисертантът е представил справка за направените публикации, които са пряко свързани с темата на дисертацията, както и някои отразяват съществени акценти от нея.

4. Приноси и приносни моменти

Представената дисертация е оригинално научно изследване, което по скромното ми мнение, съдържа научни приноси. Докторантът, вероятно повлиян от магистърската си теза, както и от американския стил на писане и оформление, не е представил формулирани приноси, макар до известна степен те да присъстват в изводите му към третата му глава, но не са обобщени. Някои от основните приноси, които бих отделила са:

- приложният анализ, отнесен към обосноваването на социално иновативен модел за преодоляване на конфликти в местни общности, представен в трета глава на дисертацията с неговия цялостен анализ, оценка, основни принципи; Чрез предложения иновативен модел, дисертантът разкрива в пълна степен логическата обвързаност на понятията, обосновава иновативността на изследвания модел и прави практически препоръки за нови политики; Дисертантът обвързва и обосновава прилагането на изследвания модел на местно ниво в пряка връзка с превенцията на нови межкултурни конфликти, които ангажират въвеждането на творчески подходи, съвместни творчески дейности с оглед „системно натрупване на социален капитал“ /стр. 181/;

- Основен принос, демонстриран от Григоров, е съчетаването на практическия опит с професионалната култура на политическия анализ. Работата е синтез на теоретично осмисляне на извървян път с обобщаване и презентиране на високо професионално ниво на голям по обем информация и събрана емпирична база данни. Синтезът между аналитична способност и практическа професионална дейност е основен принос на представената работа;

- Цялостната работа се отличава с много здрава емпирична обосновка и многостранното представяне на изследване на единичен случай – моделът на Хлебни къщи. Изследването на социално иновативния подход в различни реалии и приложен при различни целеви групи, придава универсалност, създава мултипликационен ефект и повишава стойността на представената работа;

- Според мен, това е от малкото налични създадени български модели и приноси към развитието на образователна и социална практика, който да има световна мултипликация и признаване. Представянето му е систематизирано, в контекста на богатата емпирика, с прийоми на политически анализ и обвързването му с препоръки за нови политики, има силен практически и приносен момент.

5. Препоръки към докторанта

Нямам особени забележки към текста, макар че всеки текст може да бъде подобряван и развиван. Бих обаче споделила, че силното влияние на обучението и практиката извън България, ясно си личи. Този коментар има две страни. От една страна, оформление, стил на писане, богати отнасяния безспорно носят позитиви и държат четящия дисертацията, в очакване и в готовност да приеме поредното предизвикателство. От друга страна обаче, подходът на дълги цитирания, а не анализиране на текстовете на други автори, в редица части на дисертацията натежава /стр. 28, 31, 45, 53, др/. Безспорна това изследване би следвало да достигне до по-широката аудитория, защото носи много, не само за експерти, но и за активисти от гражданския сектор. Бих препоръчала последваща редакция, очертаване на изводите по-отчетливо, съкращаване на някои описания, с цел по-доброто възприемане от страна на читателя.

Според мен, дисертационното изследване би спечелило, ако в него се обърне внимание и на различията в политическите култури и културните особености, при които се осъществява социално иновативния модел на изследвания случай – Хлебни къщи, на 6 континента.

В този смисъл, виждате ли обединяващи и разграничаващи специфики, които биха подпомогнали/ограничили мултиплицирането на изследвания модел?

И бих продължила – сега накъде, какво бъдеще вие виждате на изследвания случай Хлебни къщи /механизми за мултиплициране и официално включване като иновативна практика, развита в мултикултурна среда, но на терен извън България/ ?

6. Заключение

Дисертационният труд на Стефан Класимиров Григоров съдържа научни и научно-приложни резултати. Съдържанието доказва, че докторантът притежава способности за самостоятелни научни изследвания. Качествата на дисертационния труд, авторефератът и публикациите, ми дават основание да заключа, че той удовлетворява изискванията на

ЗРАСРБ и Правилника за неговото прилагане. Ето защо убедено предлагам на научното жури да присъди на Стефан Красимиров Григоров научната степен „доктор“ по 3.3. Политически науки (Международни отношения)

18 май 2021г.

Гр. Велико Търново

/доц. д-р Теодора Калейнска/